

3. Озолин Н.Г. Настольная книга тренера / Н.Г. Озолин. – М.: Астрель, 2002.
4. Максименко А.М. Основы теории и методики физической культуры / А.М. Максименко. – М., 1999.

REFERENCES

1. Holodov Zh.K., Kuznecov V.S., *Teoriya i metodika fizicheskogo vospitaniya i sporta. M.: Akademiya, 2003. Glava 7. Teoretiko-prakticheskie osnovy' fizicheskix kachestv. 7.4. Vy'noslivost' i osnovy' metodiki ee vospitaniya (in Russ).*
2. Lyah V.I., *Fizicheskaya kul'tura. Testovyy kontrol' posobie dlya uchitelya. V.I. Lyah. M., Prosveshchenie, 2007 (in Russ).*
3. Ozolin N.G., *Nastol'naya kniga trenera N.G. Ozolin. M. Astrel', 2002 (in Russ).*
4. Maksimenko A.M., *Osnovy teorii i metodiki fizicheskoy kul'tury A.M. Maksimenko. M., 1999 (in Russ).*

ӘОЖ 373.3:78](574)

М.Ш. ДЮСУПОВА

С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті,
Өскемен қ., Қазақстан

ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ МУЗЫКАСЫ АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Қазақ халық музыкасы арқылы бастауыш сынып оқушыларына тәрбие берудің әртүрлі бағыттары және қазақ халық музыкасын пайдаланудың формалары және осы қазақ халық музыкасы арқылы оқушыларды патриоттық тәрбие беру мәселелері толығымен қамтылған. Клубтық сабақтар, сыныптан тыс жұмыстар, топтық сабақтар жайында мәселелер қозғалып, оны жүргізудің жолдары мен формалары қаралған. Сыныптан тыс жұмыс барысындағы сынып жетекшісінің рөлі мен жұмыс жоспары жайында баяндалған.

Түйін сөздер: қазақ халық музыкасы, бастауыш сынып, патриоттық тәрбие, міндеттері, формалары, клубтық.

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ПОСРЕДСТВОМ КАЗАХСКОЙ НАРОДНОЙ МУЗЫКИ

В данной статье представлены различные направления воспитания учащихся начальных классов посредством казахской народной музыки, описаны формы их использования, а также уделено внимание роли народной музыки в патриотическом воспитании. Затрагиваются проблемы клубных занятий, внеклассной работы, групповых занятий, рассмотрены способы и формы их проведения. Говорится о плане работы классного руководителя и о его роли при проведении внеклассных мероприятий.

Ключевые слова: казахская народная музыка, начальные классы, патриотическое воспитание, задачи, формы, клубный.

PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN INITIAL CLASSES
BY MEANS OF KAZAKH FOLK MUSIC

In this article different directions of education of initial classes of students by means of Kazakh folk music, described the form of using, and also paid attention to the role of folk music in patriotic education. The problems of club employments, extracurricular work, group employments are affected, methods and forms of their realization are considered.

Keywords: Kazakh folk music, initial class, patriotic education, tasks, forms, club.

Қазақ халық музыкасы арқылы бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің бүгінгі жағдайы, проблемасының шешімі бастауыш сынып мұғалімдерінің тәрбие жұмыстарының тәжірибесімен танысуды талап етеді, өйткені онсыз балалармен тәрбие жұмыстарын әрі қарай дамытудың негізгі бағыттарын анықтау мүмкін емес. Сыныптан тыс уақыттардағы практикалық іс-әрекеттерді зерттеу процесінде (анкета жүргізу, жекелей әңгімелесу, бақылау, эксперттік бағалау) автор сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының тәжірибесі алған әдебиеттермен танысуды жалғастырды.

Авторды бастауыш сынып оқушыларының сабақтан тыс уақыттағы патриоттық тәрбиесінің әртүрлі бағыттары қызықтырды: қазақ халық музыкасы сыныптан тыс уақытта қай жерде, қандай жағдайда пайдаланылды. Сондықтан осы зерттеудің басында бір топ маңызды мәселелер анықталды.

1 Сыныптан тыс уақыттарда тәрбие беру мақсатында қазақ халық музыкасын пайдалануды ұйымдастыру формалары:

- қосымша сабақтар;
- клубтық сабақтар;
- үйірме сабақтары;
- ішінара өткізілетін іс-шаралар;
- сынып сағаттары;

2 Тәрбие беру мақсатында пайдаланылатын қазақ халық музыкасы құралдарының мазмұны мен жүйелілігі:

- қазақ халық музыкасының тәрбие беру мүмкіндіктері арнайы жоспар бойынша жүйелі түрде пайдаланылады;
- жүйелі түрде пайдаланылмайды, ішінара;
- пайдаланылмайды;

3 Бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесінің құралы ретінде музыканы нақтылы пайдалану қалай көрсетіледі, оның міндеттері:

- қазақ халық музыкасымен бастауыш сынып оқушыларын таныстыруда патриоттық тәрбие міндетінің басым болуы;
- бастауыш сынып оқушыларының патриоттық тәрбиесінің міндеттері басқа да міндеттердің қатарында тұрады;

– патриоттық тәрбиенің міндеттері тек жобаланады.

Осы мәселелерді шешу үшін мынаны анықтап алу қажет: музыка өнері арқылы оқушыларға патриоттық тәрбие беру тәжірибесінен талдау үшін қандай мәліметтерді таңдаған жөн, осы мәліметтерге жіктеме жүргізу қажет. Бұл тұрғыда А.А. Огородниковтың, П.Л. Шаповалованың және т.б. теориялық еңбектері үлкен көмек көрсетті [1].

Қазақ халық музыкасын тәрбие беру мақсатында пайдалануды ұйымдастыру формаларын қарастыра отырып, автор бүгінгі күнде сыныптағы тәрбие жұмыстарында нақты біркелкілік жоқ деген қортындыға келді. Бұл туралы сыныптан тыс тәрбие жұмыстары тәжірибелерін қорытындыланған жинақтарда, мақалаларда көрсетіледі. В.И. Кочуровский мен В.П. Огородниковалардың жіктелмесін негізге ала отырып, бірінші сұрақ бойынша таратылған анкеталарға талдау жасалды.

Бастауыш сынып оқушыларының сыныптан тыс уақытта патриоттық тәрбиесіндегі тәжірибесіне толығырақ тоқталу үшін, анкеталармен барлығы 30 мұғалім қамтылды. Анкетаның нәтижесі мынаны көрсетті: сұралған мұғалімдердің жалпы педагогикалық еңбек өтілі әртүрлі: 1 жылдан 30-ға дейінгі мектептегі жұмыс аралығын қамтиды. Бастауыш сынып мұғалімдерінің еңбек өтілі анағұрлым төмен: 1 жылдан 10 жылға дейін, және де 1 жылдан 5 жылға дейінгі аралықты құрайды. Көптеген мұғалімдер оқушыларды музыкамен таныстыруда (ол төменде қарастырылады) белгілі бір тәрбиелік мақсаттарды көздемеуде тәжірибесінің аздығынан болуы мүмкін.

Енді жоғарыда атап өткен жұмыс формаларына тоқталайық. Анкеталардың шамалы санында, кейбір мектептерде музыка сабағынан қосымша сабақтан тыс уақытта қосымша сабақтар өткізілетіні жайлы айтылады. Олар тәрбие жұмыстарының бір бөлігі ретінде саналады. Мұндай қосымша сабақтар көбінесе үлгерімі төмен оқушылармен жүргізіледі.

Бұл жұмыс формасының жағымды жағы сол, оқу сағаттары мұғалімнің жетекшілігімен жүргізілетіндігі. Дегенмен күннің 2-ші жартысында музыкадан қосымша сабақ беру қолайсыз деп есептеуге болады. Өйткені, біріншіден, оқушылардың күн тәртібі, еңбек гигиенасы және демалысы бұзылады, балалар ағзасының жұмысқа қабілеті таңертеңгілік уақыттарда аса жоғары болатынын физиологтар дәлелдеген [2]. Демек тура осы уақытта оқу әрекеттерінің барлық түрін топтастыра өткізген ұтымды болады.

Екішіден, сыныптан тыс уақытта өткізілетін қосымша сабақтар оқушылардың шамаларына лайықталып берілуі керек және оны меңгертуде оқушыларға ыңғайлы жағдайлар жасалу қажет.

Үшіншіден, оқушылар күннің екінші жартысында өздерін бос сезінеді, сондықтан осы уақытта оқу формасын ұйымдастыруды пайдалану тәртіпке

қойылатын талаптардың дұрыс орындалмауына алып келуі мүмкін.

Төртіншіден, сыныптан тыс уақытта қосымша сабақ арқылы өткізу мұғалім тарапынан оқушыларға педагогикалық әсер етудің бірлігін қамтамасыз етпейді, олардың жеке-дара қабілеттерін терең зерттеуге мүмкіндік бермейді. Тәрбие процесіне сабақты енгізу оқушыларға тәрбиелік ықпал етуде кедергісін келтіреді, олардың әрекеттерін жүргізуде қиындықтар туғызады.

Клубтық сабақтар – мектеп оқушыларының сабақтан тыс іс-әрекеттерін ұйымдастырудың бірден-бір кең тараған түрі. Анкеталарда деректер, тәрбиешілермен жүргізілген әңгімелер, жұмыс тәжірибесі бойынша жариялым көрген мақалалар, жұмыстың бұл формасы қалалық мектептерде (тікелей жақын орналасқан әртүрлі мектептен тыс балалар мекемелері: музыка мектебі, бейнелеу студиясы, мәдениет үйі, мұражайлар, спорт мектебі, стадиондар және т.б.) жиі пайдаланылатынын көрсетеді. Осы мектептердің негізінде әртүрлі тәрбиелік іс-шаралар өткізіледі. Клубтық сабақтар кішігірім шағын мектептерде, тікелей мектептің ішінде ұйымдастырылады (кинофильмдер көрсету, әңгімелер, лекторийлар, балалар филармониясы және т.с.с.).

Бұл форманың тиімді жағы тәрбие жұмысын жоспарлау мүмкіндігі болып табылады. Алайда, мектептен тыс балалар мекемелерінің ерекшеліктеріне қарай, ұзақ уақытқа жоспарлау мүмкін емес, бұл клубтық сабақтарды үзіліссіз жүргізуде кедергісін келтіреді. Мысалы, балалар музыка мектебінде әр жарты жылдың аяғында, академиялық концерттер мен бақылау іс-шараларын өткізуге байланысты лекторийге бару мүмкін емес. Мәдениет үйлерінде көркемөнерпаздар концерттері кезінде оқушылармен әңгіме, лекция өткізуге рұқсат берілмейді.

Осы ұйымдастыру формасының тағы бір жағымды жағын айта кеткен жөн, клубтық сабақтарды арнайы білімді мамандар жүргізеді. Алайда осыған байланысты сынып жетекшілері сабақта танымдық материалдың көп пайдаланылатыны, шамадан тыс сағат саны (1-1.5 сағ.) бөлінетіні туралы, ал бұл болса басқа сабақтарды уақтылы өткізуде кедергісін келтіретіні туралы жиі айтады. Сабақтар айына 1-2 рет жүйелі түрде өткізіледі деп айтуға болады.

Клубтық сабақтардың бірден-бір ерекшеліктері, мектеп оқушыларының қандай сабақтарға баратындығын өздері таңдап алатындығында. Мұндай жағдайларда оқушылар өздерінің қызығушылықтарына қарай бөлініп, сынып жетекшілерінің назарынан тыс қалады.

Жоғарыда айтылғандарды тірек ете отырып, клубтық сағаттардың мүмкіндігінше жүйелі өткізілетіндігін, олардың нақты уақыт мөлшерін ұстанбайтындығын, сынып жетекші басшылығының шамалы екендігін айта кету керек.

Балалардың бос уақытын ұйымдастыратын бұл формада оқу-тәрбие процесінің тұтастығы бұзылады. Өйткені сабақтар өзінің мазмұны жағынан тек

оның жеке бөлімдерін қамтиды. Сонымен бірге мектеп оқушылары сабақтарды қызығушылықтары бойынша жиі ауыстырғандықтан сынып жетекшілеріне баланың нені меңгергенін бақылап отыру қиындық тудырады.

Клубтық сабақтар біржақты сипат алғанымен тәрбиенің белгілі бір жүйесін түсіндіреді, себебі бұл сабақтарда балалардың белгілі бір іс-әрекеттеріне ғана ерекше көңіл аударылады.

Балалардың бос уақытын ұйымдастырудың осы формасы көрсетілген кемшілік жақтарына қарамастан, көптеген мұғалімдер мен үйірме жетекшілері оны қолайлы деп санайды. Өйткені сынып жетекшінің тарапынан аса көп күш жұмсалмайды, оқушылар пайдалы іспен қамтамасыздандырылады.

Мектеп оқушыларының сабақтан тыс әрекеттерін ұйымдастыру тәжірибесі соңғы уақытта ұйымдастырудың үйірме жұмысы формаларының кең өріс алғанын көрсетеді. Ал бұл болса оқушылардың қызығушылығын қанағаттандырып, әр алуан қабілеттерін дамытуда септігін тигізеді.

Үйірмелерді ұйымдастыруда негізінен мектеп мұғалімдері мен шақырылған мамандар қатыстырылады. Үйірме жұмыстары көбінесе пәндер бойынша ұйымдастырылады. Үйірменің негізгі міндеті – мектеп оқушыларының белгілі бір білім саласынан ой-өрісін кеңейту. Оқушылар үйірмелерге қызығушылықтарына қарай бөлінеді.

Бұл ұйымдастыру формасының жетістіктеріне мыналарды жатқызуға болады: әртүрлі үйірмелерге баруға балалардың үлкен қызығушылық танытуы, сабақ жоспарының болуы, сабақтың жүйелі түрде өткізілуі. Дегенмен кемшілік жақтарын да атап өтпеуге болмайды. Бала белгілі бір үйірмеге барып, біржақты дамитын болады. Үйірмелердің жетекшілері, кейде тәрбие беру жағын ұмытып, мектеп оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытуға баса назар аударады. Оқушылар үйірмелік сабақтарға бөлініп, сынып жетекшілерінің бақылауынан тыс қалады. Осыған қарай, сыныптан тыс уақытта жоспарды және жүйелі түрдегі тәрбие жұмыстарын ұйымдастырушы ретінде сынып жетекшісінің басшылық және бағыттаушылық рөлі бұзылады, ал бұл болса сынып жетекшісіне тәрбие жұмысын жоспарлауда қиыншылық туындатады.

Сонымен, оқушылардың сыныптан тыс іс-әрекеттерін ұйымдастырудың үйірмелік формалары оқушыларға кейбірде біржақтылықты әсер етеді, тек кейбір тұлғалық қасиеттерін дамытуға ғана ықпал етеді, мектеп оқушыларының жан-жақты дамуының тұтас жүйесін құруға мүмкіндік туғызбайды.

Музыканы тәрбие құралы ретінде пайдаланылатын тағы бір ұйымдастырудың формасына, яғни, іс-шараларға тоқталуға болады. Біздің еліміздің өміріндегі атаулы күндер оқиғаларына арналған іс-шаралардың тәрбиелік мәні орасан зор. Олар мектеп оқушылары тұлғасының адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда, балалардың жан-жақты қабілетін дамытуда, оқушылардың ой-өрісін кеңейтуде

мүмкіндік туғызады. Бірақ осындай іс-шараларды дайындауда тек жекелеген оқушылар енжарлық танытып, тек бақылаушы болып қала береді. Іс-шаралар оқушылар қабілеттерінің біржақты дамуына әсер етеді (тек мәнерлі оқуға, тек ән айтуға, тек сахналық көріністерге қатысуға және т.с.с.). Оқушылардың мүмкіндіктерін осылай біржақты пайдалану өз кезегінде белсенді болған оқушылар белсенділігінің төмендеуіне әкеледі, олардың іс-шараларға қатысуға деген қызығушылықтары төмендейді. Кезекті іс-шаралардың дайындығына қатыспайтын оқушылар, кейбір кезде ұзақ уақыт бойына сынып жетекшісінің тарапынан бақылаудан тысқары қалады.

Топтық сабақтарға келетін болсақ, бұл педагогикалық практикада балалардың демалысын ұйымдастырудың аса бір танымал болған формасы екендігін зерттеу нәтижелері көрсетеді. Дәл осы жағдайларда, көптеген оқу-тәрбие міндеттерін тиімді шешу мүмкіндіктері пайда болады.

Балалардың ұйымдастырылған іс-әрекеттері түрлері мен формаларын қарастыра отырып, А.А. Огородников: «Қосымша сабақтар – бір жағынан сабақ, үйірме сабағы, екінші жағынан, іс-шаралар арасындағы ортаңғы байланыс деуге болады. Балалардың іс-әрекеттерін ұйымдастырудың бұл формасында сабаққа қойылатын қатал да міндетті талаптар болмайды; үйірмеге қатысушылардың таңдауымен жеке дара қызығушылығын қанағаттандыру көзделген, үйірме сабақтарының біржақты бағыттылығы; іс-шаралардың, тар тақырыптың шектеулігі. Сонымен қатар жалпы дамытатын сабақтар өзінің жиынтығы жағынан, өзінің бірізділігі және жүйелілігі жағынан сабақтар мен үйірме сабақтарына өте жақын, ал ұжымдық қызығушылықты қанағаттандыруда шараларға жақын», – дейді [1]

Бұл арада ұйымдастыру жағынан кездесетін қиындықтарды да атап өткен жөн, өйткені бүгінгі күнде бір жастағы топтан басқа, әр жастағы топтар да кездеседі. Әртүрлі жастағы топтар тәрбие жұмысын ұйымдастыруды қиындатады және сынып жетекшілеріне іс-әрекет барысында бір-екі мәселені ғана шешуге мүмкіндік береді: баланы тәрбие объектісінен тыс қалдырмау, бір сыныпта екі жыл отырғызбау. Егер топ бір жастағы оқушылардан құралса, әрине, балалар ұжымын құру үшін сынып жетекшісінің мектеп оқушыларына тәрбиелік ықпал ету әдістері мен формаларын таңдау анағұрлым жеңілдетіледі.

Топтық сабақтардың ерекше белгісі болып, олардың дұрыс өткізілуін қадағалап отыру, оқушыларға жоспарлы, жүйелі мақсаттылықпен тәрбиелік әсер етуді жоспарлау және ұйымдастыру мүмкіндігі болып табылады. Ұйымдастырудың бұл формасы сынып жетекшісінің сыныптан тыс тәрбие жұмыстарын ұйымдастырушы ретінде рөлін көтереді, себебі топтағы оқушылардың бәрі оның үздіксіз бақылауында болады. Сынып жетекшісі мектеп оқушыларына өзінің педагогикалық әсер ету дәрежесін реттеуге мүмкіндік алады.

Ол топта жетекші адамның бірі болып саналады және оны маман-мұғалімдердің ауыстыруы өте сирек кездеседі. Сынып жетекшілерінің атқаратын міндеттерінің көлемі осындай ұйымдастыру формасында анағұрлым кеңейеді.

Сыныптан тыс уақыттардағы тәрбие жұмыстарының жоспарын зерттеу аптаның бір күні топтық сабақтың, немесе іс-шаралардың белгілі бір түріне арналатындығы көрсетіледі. Мысалы, сынып сағаты, серуенге шығу және саяси хабар күні; өнермен (бейнелеу және музыка) кездесу; ұжымдық ұйымдар күні, кездесулер өткізу және т.б. Сөйтіп топтағы оқушылардың сыныптан тыс уақытта өткізілетін жұмыс түрлері әр алуан болады, ал оқушыларға сынып жетекшілерінің педагогикалық ықпалы мақсатты да мазмұнды болады түседі. Әрине, сыныптан тыс уақыттағы тәрбие жұмысын ұйымдастырудың осындай формасы сынып жетекшісінен үлкен білімдарлықты талап етеді, яғни әрбір сабаққа ұқыпты, тиянақты даярлықты, тәрбие жұмысын жүйемен жоспарлауды, өзінің іс-әрекеттерінің педагогикалық нәтижесіне жауапкершілікпен қарауды талап етеді.

Мектептегі сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастыру тәжірибесін қорыта келе, педагогикалық практикада, мектеп оқушыларын қазақ халық музыкасымен таныстыруда және оны тәрбие беру мақсатында пайдалануда мына формаларды қолайлы деп қабылдуға болады:

- оқу;
- клубтық сабақтар;
- үйірме сабақтары;
- сынып сағаттары барысында;
- өтілетін іс-шаралар;
- музыкалық топтық сабақтар.

Сыныптан тыс уақыттарда музыка-тәрбиелік жұмыстарды ұйымдастырудың жалпы формаларымен танысумен бірге, автор оның жүйелілігі мен мазмұндылығын қарастыруды мақсат етіп қойды, бұл бүгінгі күнде сыныптан тыс уақыттардағы осы аспектідегі тәрбие жұмыстарының міндеттерін айқындауға мүмкіндік береді, сонан соң осы оқу-тәрбиенің күн тәртібі жағдайында бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің тиімді педагогикалық шарттары мен жолдарын белгілеуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Огородников А.А. Воспитание школьников во внеурочное время / А.А. Огородников. – Пермь, 1976. – С. 2, 31.
2. Шаповалова П.Л. Из опыта воспитательной работы в группах с продленным днем. (1-3 класс) / П.Л. Шаповалова. – Смоленск: Кн. изд., 1972. – С. 17.

REFERENCES

1. Ogorodnikov A.A., *Vospitanie shkol'nikov vo vneurochnoe vremja. Perm'*, 1976, 2, 31 (in Russ).

2. Shapovalova P.L., *Iz opyta vospitatel'noj raboty v gruppah s prodlennym dnev. 1-3 klass. Smolensk. Kn. izd., 1972, 17 (in Russ).*

UDC 81'1'373.611

N.A. ZAVALKO, A.A. AITKURMANOVA

S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

LEARNER-CENTERED APPROACH – THE BASIC STRATEGY
OF MODERN LANGUAGE EDUCATION

The paper presents developing of cognitive interests of students in connection with communicative skills. The ability to transfer theoretical knowledge and skills in communication by intensifying cognitive activity.

Keywords: pedagogical, cognitive activity, learning process, education.

ОҚУШЫҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ – ЖАҢАША ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ
СТРАТЕГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗІ

Мақалада оқушылардың когнитивті қызығушылығын арттыру мен коммуникативті дағдылар тығыз байланыста қарастырылады. Теориялық білімді тәжірибеде қолдану ойлау мен бейімділікті жетілдірудегі интеллектуалды дағды болып табылады.

Түйін сөздер: педагогикалық, когнитивті белсенділік, оқыту процесі, білім.

СТУДЕНТОЦЕНТРИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ – БАЗОВАЯ СТРАТЕГИЯ
СОВРЕМЕННОГО ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается развитие когнитивных интересов обучающихся в тесной связи с коммуникативными навыками. Умение применять теоретические знания на практике является интеллектуальным умением в процессе развития мыслительных навыков и способностей.

Ключевые слова: педагогический, когнитивная активность, процесс обучения, знание.

All normative documents on education modernization in fact provide for the implementation of a student-centered approach, which marks the replacement of a single, unitary school with installation on the average student in the diverse, variability, multi-level school, which creates conditions for the formation of a free, developed and educated the individual, the development of communicative abilities to facilitate entry into the world community and to successfully operate in it, fosters a culture of human striving for self-development and self-actualization knows how to avoid and overcome conflicts.

Student-centered approach affects all the components of the education system: for education and educational learning goals for each school subject, in the content,